

**TABERÎ TEFSİRİNDE ABDEST AYETİNİN YORUMU VE
TABERÎ'NİN KONUYLA İLGİLİ GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE
BAZI MÜLÂHAZALAR**

Yrd. Doç. Dr. Abdülmecit OKCU*

ÖZET

İslâm Tarihinin en büyük müfessirlerinden biri olan İbn Cerîr et-Taberî, abdest ayetinin yorumunda, kimi müfessirler tarafından yanlış anlaşılmıştır. Bunlardan birçoğu, onun abdest alırken ayakları yıkama ve meshetme konusunda insanları muhayyer bıraktığını, dolayısıyla Şî'a paralelinde bir görüş beyan ettiğini söylemişler ve onu töhmet altında bulundurmışlardır. Oysa Taberî, ayakları sadece yıkama veya sadece meshetmenin yeterli olamayacağına, aksine her iki işlemin birden yapılması gerektiğine işaret etmiştir. Yani ayakların tümünü su ile ıslatarak el ile de meshedilmesini lüzumlu görmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Taberî, Ehl-i Sünnet, Şî'a, Abdest, Ayak, Yıkama, Mesh.*

ABSTRACT

Notes on the Commentaries by Tabarî on the Particular of the Qor'an Relating to "Ablution"

The elucidations by Tabarî, one of the most eminent commentators of Qor'an in the history of Islam, on "ablution" have

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı.

been misunderstood or misinterpreted by the following commentators.

Some of them asserted Tabarî allegedly left it to the option of the Muslims either to wash one's feet thoroughly or just to wipe them by hand and thus favored the view held by Shite sect. However, Tabarî deemed both practices insufficient for physical cleanliness and advised that both practices be performed together, that is, these parts of the body should be washed with water and wiped by hand at the same time.

Key Words: Tabarî, Ehl-i Sunnah, Shite, Ablution, Feet, Washing, Wiping.

Abdest ayetinin anlaşılmasında, yorumlanmasında ve gramatikal açıdan tahlilinde Ehl-i Sunnet mezhepleri arasında kayda değer bir anlaşmazlık yoktur. Bununla birlikte Ehl-i Sunnet ile İmamiyye Şi'ası arasında büyük bir anlaşmazlık söz konusudur. İmamiyye, abdest ayetinden ayakların meshedilmesinin farz olduğu hükmünü çıkarırken¹, Ehl-i Sunnet, aynı ayetten ayakların yıkanmasının farz

¹ Zemahşerî, Cârullah Mahmûd b. 'Ömer, *el-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Dâru'l-Ma'rife Beyrut, tsz., I, 599; Tabersî, Ebû 'Ali el-Fadl b. Hasan, *Mecma'u'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1406/1986, III, 256-257; et-Tûsî, Ebû Ca'fer, *et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Matba'atü'l-İlmiyye, Necef, 1957, III, 452; Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. 'Ömer, *Mefâûhu'l-Çayb*, Dâru'l-Kütübi'l-'Arabiyye, Tahran, tsz., XI, 162; Kurtubî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1408/1988, VI, 62; İbn Teymiyye, *Mecmû'u Fetâvâ*, Dâru 'Âlemi'l-Kütüb, Suudî. Arabistan, 1412/1992, XXI, 129-130; Şevkânî, 'Ali b. Muhammed, *Neylü'l-Evtâr fi Münteka'l-Ahbâr*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, tsz., I, 209; Tabâtabâî, Muhammed Huseyn, *el-Mîzân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut, 1970, V, 222; 'Abduh, Muhammed, *Tefsîru'l-Menâr*, Dâru'l-Menâr, Mısır, 1373/1953, VI, 227; Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsîri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1989, II, 477; ayrıca bkz. Adıgüzel, Mehmet, *Kıraâtlar Açısından Fahrüddîn er-Râzî ve Tefsîr-i Kebîri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1998, s. 181-183.

olduğu hükmünü çıkarmaktadır.

Bu da, birinci derecede abdest ayetindeki², “|YıX” kelimesinin fetha ve kesre ile iki şekilde okunmasına; ikinci derecede ise, “⊕∈∪◆÷≈A” kelimesine yüklenen anlama dayanmaktadır. Zira Ehl-i Sünnet alimleri, “*kâ‘beyn*” kelimesine ayak ile baldır arasında her iki taraftan dışa doğru çıkık iki kemik anlamını yüklerken³, İmamiyye ayağın üstündeki kubbemsi kemikler olduğu anlamını yüklemektedir⁴.

Bu konuyu tartışırken maksadımız, Ehl-i Sünnet ile Şi‘î mezhepleri arasındaki ihtilâfları gündeme getirmek ve bu konuyu derinlemesine incelemek değildir. Çünkü bu, birçok araştırmacı tarafından detaylı bir şekilde işlenmiştir⁵. Bizim buradaki asıl

² Mâide Sûresi 6. ayet.

³ Taberî, Ebû Ca‘fer Muhammed İbn Cerîr, *Câmi‘u’l-Beyân ‘an Te‘vîli’l-Kur‘ân*, Dâru’l-Kütübî’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1992, IV, 477; Rağıp el-İsfahânî, Ebu’l-Kâsım Huseyn b. Muhammed, *el-Müfredât fi ‘Arabî’l-Kur‘ân*, nşr. Muhammed Seyyid Kılânî, Dâru’l-Ma‘rife, Beyrut, tsz., s. 433; Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. ‘Ali er-Râzî, *Ahkâmü’l-Kur‘ân*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1993, III, 352; İbn Rüşd, Ebü’l-Velîd Muhammed b. Ahmed, *Bidâyletü’l-Müctehid ve Nihâyetü’l-Muktesid*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, tsz., I, 12-13; İbn Hümmâm, Kemâlüddîn b. Abdülvahid, *Şerhu Fethu’l-Kadîr*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1397/1977, I, 17; İbn ‘Âbidîn, Muhammed Emîn, *Reddü’l-Muhtâr*, Matba‘atü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1386/1966, I, 98; İbn Teymiyye, *Fetâvâ*, XXI, 129-130; Molla Husrev, *Dürrü’l-Hukkâm fi Şerhi ‘Gureri’l-Ahkâm*, Matbaa-yı Amire, İstanbul, tsz., I, 9.

⁴ Bkz. Taberî, III, 259; Tabâtabâî, V, 222. Malûm olduğu üzere bu kemik de, pratikte yıkanmaz, sadece meshedilebilir.

⁵ Daha geniş bilgi için bkz. Ateş, Süleyman, “Kur‘ân ve Sünnetin Işığında Abdestte Ayakları Meshetme veya Yıkamanın Hükümü”, *İslâmî Araştırmalar*, c. III, sy. 4 (Ekim 1989), s. 188-193; Uğur, Mücteba, “Kur‘ân-ı Kerim ve Sünnete Göre Abdestte Ayakların Yıkınması”, *İslâmî Araştırmalar*, c. III, sy. 2 (Nisan 1989), s. 16-28; Kaya, Remzi, “Kıraat Açısından Abdest Ayeti”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. V (1993), s. 255-266; Doğru, Cafer Sadık, *İbn Cerîr et-Taberî’nin Tefsîrindeki Fikhî Görüşler*, Yayınlanmamış Öğret. Üyeliği Tezi, Erzurum Yük. İslâm Enst., 1981, s. 57-66; Yıldırım, Zeki, *Müfessir İlkîyâ el-Harrâsî ve Ahkâmü’l-Kur‘ân Adlı Eserine Göre*

maksadımız, konuyu sadece Taberî bağlamında ele alarak, sırf onun bu konudaki görüş ve düşüncelerini net bir biçimde ortaya koymak olacaktır. Zira abdestte ayakların meshedilmesi gerektiğini savunan fakih ve müfessirler, ondan kendilerine delil getirdikleri gibi, yıkamayı savunanlar da, “*Taberî, ayakları yıkama ve meshetme konusunda insanları muhayyer bırakmıştır*”⁶ diyerek aynı şekilde onu töhmet altında bulundurmışlardır.

Dolayısıyla çalışmanın sınırlarını zorlamadan belirli bir sistematik içerisinde Taberî'nin görüşlerini aşağıdaki konular çerçevesinde izah etmeye çalışacağız:

1-Abdestte meshetmekten ne anladığını;

2-Yukarıda belirtildiği üzere, bir takım kimselerin, “*Taberî, ayakları yıkama ve meshetme konusunda insanları muhayyer bırakmıştır,*” şeklindeki sözlerinin gerçeği yansıtmadığını, başka bir deyişle onun böyle bir görüşünün olmadığını;

3- İmamiyye'nin, ayağın sadece üst kısmının meshedilmesinin farz olduğu tezine karşı çıkarak, Ehl-i Sünnetin, ayağın yıkanması

Kırâat Farklarının Hukukî Ayetlerin Tefsîrindeki Rolü, Yayınlanmamış Yük. Lisans Tezi, Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Enst., Erzurum, 1990, s. 109, 129; Dağ, Mehmet, *Kırâat Farklılıklarının İslâm Hukukuna ve Metodolojisine Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Enst., Erzurum, 1998, s. 211, 220.

⁶ Râzî, Kurtubî, Ebû Hayyân ve Şevkânî gibi birçok müfessir, “*Muhammed b. Cerîr, Cübbâi ve Hasan Basrî'nin, Abdest alan kimse ayaklarını yıkama ve meshetmede muhayyerdir*” dediklerini naklederler. Bkz. Râzî, XI, 161; Şevkânî, *Neyl*, I, 209; *Fethu'l-Kadîr el-Câmi'u beyne Fenni'r-Rivâye ve'd-Dirâye min 'İlmi't-Tefsîr*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut tsz., II, 18; İbn Hazm, Muhammed b. 'Ali b. Ahmed, *el-Muhallâ*, Mektebetü'l-Cumhûriyyeti'l-'Arabiyye, Mısır, 1387/1967, I, 78-81; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhîd*, Metâbi'u'n-Nasr'il-Hadîse, Riyad, tsz., III, 437; Kurtubî, VI, 62; Serahsî bu konuda yalnız Hasan Basrî'nin adını zikretmiştir. Bkz. Serahsî, Ebû Bekr Mahmûd b Ahmed, *Kitâbü'l-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1406/1986, I, 8; Molla Husrev de, iki kırâat da, mütevatir olduğu için bazıları, yıkama ve meshetme arasında insanları muhayyer bırakmışlardır” diyor. Bkz. Molla Husrev, I, 9; 'Abduh, VI, 228.

gerektiği görüşünü de, yeterli bulmayarak, ayağın tümünün su ile meshedilmesinin⁷ farz olduğunu;

4-Bazılarının, o, “ılımlı bir Zeydî idi”⁸ ya da, “Şi’î idi” şeklindeki sözlerinin de gerçek olmadığını;

5-Ayrıca Taberî’nin “ercül” kelimesinde kesre okuyuşu tercih edip, yıkama ve mesh konusunu ayetin lafzına uyararak makul bir biçimde cem ettiğini.

Söz konusu Mâide Sûresi 6. ayetinin metni ve meali şu şekildedir:

$\alpha \downarrow A \phi \approx A \odot \approx A \quad \mathcal{S} \div \subset \phi \subset A \not\subset \quad \mathcal{S} \div \cap C Y \not\subset \quad A C \dots v \leftrightarrow B$
 $\downarrow \nabla \uparrow \omega \approx A \odot \approx A \quad \mathcal{S} N \approx \geq A \gamma A \quad A C \otimes \downarrow A \quad \oplus C \eta \approx A \quad B U C$
 $\mathcal{S} \div \mu \vee \phi I \quad A C Z v \downarrow A \not\subset \quad \underline{\hspace{10em}} \quad X B C$
 $\underline{\hspace{10em}} \quad \dots \oplus \in \vartheta \diamond \div \approx A \odot \approx A \quad \mathcal{S} \div \dots Y \downarrow A \not\subset$

“Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzünüzü ve ellerinizi dirseklerinizle beraber yıkayın, başınızı meshedin (ıslak elle silin) ve ayaklarınızı da topuklarınızla beraber yıkayın...”

Buradaki ihtilâf, “| YıX” kelimesinin mütevâtir olarak, fetha ve kesre ile iki farklı biçimde okunmasından kaynaklanmaktadır.

Taberî’nin açıklamasına göre, Hicaz ve Irak kurrâsından bir

⁷ Taberî burada meshten ovalamayı kastetmiştir. Bkz. Taberî, IV, 472, İbn Kesîr, I, 20.

⁸ Arkoun, Muhammed, *Kur’an Okumaları*, çev. Ahmet Zeki Ünal, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 170-171.

topluluk kelimeyi fetha ile “*ercüle*”, diğerleri ise, kesre ile “*ercüli*” şeklinde okumuşlardır⁹. Fetha okuyanlara göre, ilgili bölümün takdiri: $A \subset ZV \downarrow A \zeta \oplus \in \vartheta \blacklozenge \div \approx A \odot \approx A \mathfrak{S} \div \dots Y \downarrow A \zeta \propto \downarrow$
 $A \varphi \mathfrak{N} \approx A \odot \approx A \mathfrak{S} \div \subseteq \phi \subseteq A \zeta \mathfrak{S} \div \cap C Y \zeta A \subset \dots v \leftrightarrow B \downarrow$
 “... $\mathfrak{S} \div \mu \vee \varphi \mathfrak{I}$ şeklindedir. Bu takdire göre “*ercüle*” kelimesi, “*vüçûhe*” kelimesi üzerine atfedilmiş olup, anlamı: “...*yüzünüzü, dirseklere kadar ellerinizi ve topuklara kadar ayaklarınızı yıkayınız...*” demektir. Cümle içerisinde “*ercül*” kelimesi her ne kadar lafız yönünden sonra olsa da, anlam yönünden öncedir. Bu okuyuşa ve bu izah tarzına göre, Allah (c.c.), ayakları meshetmeyi değil, yıkamayı emretmiştir. Farz olan ayakları yıkamaktır. Dolayısıyla çıplak ayaklar üzerine mesheden kimse abdest almış sayılmaz¹⁰.

Taberî, önce bu okuyuş tarzını, bu hususta varid olan hadîsleri ve bu yorumu ön gören Sahabe sözlerini ve ileri sürdükleri delilleri açıklar. Buna göre: Hz Ömer, Hz. Ali, İbn Mes‘ûd, İbn Abbâs,

⁹ Taberî, IV, 466, 469; Nâfi‘, İbn ‘Âmir, Kisâf, Ya‘kub, ve Hafs, “*lâm*” harfinin fethasıyla “*ercüle*”; diğerleri ise, “*laâ*” harfinin kesresiyle “*ercüli*” şeklinde okumuşlardır. Bkz. İbn Mücâhid, Ebû Bekr Ahmed b. Mûsâ, *Kitâbü’s-Seb‘a*, Dâru’l-Ma‘ârif, Kahire, tsz., s. 242; ed-Dânî, Ebû ‘Amr ‘Osmân b. Sa‘îd, *Kitâbü’t-Teysîr fi’l-Kurââtî’s-Seb‘*, nşr. Otto Pretzl, İstanbul, 1930, s. 98; İbn Bâziş, Ebû Ca‘fer Ahmed b. ‘Ali, *Kitâbü’l-İknâ‘ fi’l-Kurââtî’s-Seb‘*, Matba‘atü Rikâbî ve Nadr, Dimaşk, 1403/1982, II, 634; İbnü’l-Kâsih, ‘Ali b. ‘Osmân, *Sirâci’l-Kâri’l-Mübtedi*, Matbaa-yı Osmâniye, İstanbul, 1304, s. 196; Ebû Şâme, Şihâbüddîn, ‘Abdurrahmân b. İsmâîl, *İbrâzü’l-Me‘ânî min Hurzi’l-Emânî*, Matba‘atü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire, 1402/1991, s. 426; İbnü’l-Cezerî, Ebu’l-Hayr Muhammed, *en-Neşr fi’l-Kurââtî’l-‘Aşr*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, Beyrut, tsz., II, 254; *Tayyibetü’n-Neşr*, Matba‘atü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1369/1950, s. 271; es-Safâküsî, ‘Ali Nûrî, *Ğaysü’n-Nef‘ fi’l-Kurââtî’s-Seb‘*, Matbaa-yı Osmâniye, İstanbul, 1304, s. 86; el-Pâlvîvî, ‘Abdülfettâh, *Zübdetü’l-‘İrfân*, Hilâl Yayınları, İstahbul, tsz., s. 50; ‘Abdülfettâh el-Kâdî, *el-Büdûru’z-Zâhire*, Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut, 1401/1981, s. 89; Muhaysin, Muhammed Sâlim, *el-Mühezzeb fi’l-Kurââtî’l-‘Aşr*, Mektebetü’l-Külliyâtî’l-Ezheriyye, Kahire, 1980, I, 181.

¹⁰ Bkz. Taberî, IV, 467.

Abdullah b. Ömer, Ömer b. Abdülaziz, İbrahim en-Nehâf, Urve b. ez-Zübeyr, Atâ, A‘meş, Mâlik b. Enes, ve Dahhâk gibi Sahâbî ve Tâbi‘în’in her birinden ayrı olarak rivâyet ettiği haberlerde, abdest alırken ayakları yıkamanın gerekli/farz olduğunu” söyler. Bu rivâyetlerden bir kısmını aşağıda zikredeceğiz¹¹.

Taberî’nin anlattığına göre, Ebû Kılâbe şöyle diyor: “Bir adam abdest aldı, ayağının üzerinde tırnak kadar kuru bir yer kaldı. Adam öylece namazını kıldı. Namazı bitince Ömer (r.a.) ona: “Abdestini yeniden al ve namazını iade et” dedi¹².

Müslim ise, Hz. Ömer’den aynı hadîsi şu şekilde rivâyet etmektedir: “Bir adam abdest aldı, ayağının üzerinde tırnak kadar kuru bir yer kaldı. Hz. Peygamber onu gördü ve şöyle dedi: “Geri dön ve abdestini güzelce al.” Adam geri döndü, yeniden abdestini tamamladı ve sonra namazını kıldı”¹³. Aynı hadîs Enes b. Mâlik’ten de rivâyet edilmiştir¹⁴.

Bazı Sahabîlerden rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber, su isabet etmediğinden ayağının üzerinde bir dirhem kadar parlaklık bulunan bir kişinin, namaz kıldığını gördü. Ona, abdestini ve namazını iade etmesini söyledi¹⁵.

Kâsım b. Muhammed¹⁶ diyor ki: “Ömer’in oğlu Abdullah mestlerini çıkarır, sonra abdest alırdı. Ayaklarını yıkar ve ellerini ayak

¹¹ Taberî, IV, 467.

¹² Bkz. Taberî, IV, 467;

¹³ Bkz. Müslim, *Sahîh*, Tahâret, 31, 243; Ebû Dâvûd, *Sünen*, Tahâret, 67, 173.

¹⁴ Taberî, IV, 469.

¹⁵ Taberî, IV, 467; Ebû Dâvûd, Tahâret, 66, 175.

¹⁶ Tabi‘în’in büyüklerinden olup, Medîne’de yetişen yedi büyük alimden biridir. 106/725 yılında vefat etmiştir. Bkz. İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, Beyrut, 1325/1907, VIII, 333.

parmaklarının arasından geçirirdi.” Hadîsin diğere varyantı şöyledir: Şeybe b. Nessâh şöyle diyor: “Mekke’de bir ara Kâsım b. Muhammed’le beraber bulundum. Abdest aldığı zaman ayaklarına su döker ve ellerini ayak parmaklarının arasından geçirirdi. Ona, neden böyle yapıyorsun? diye sorduğumda, “Ömer’in oğlu Abdullah’ın böyle yaptığını gördüm” diye cevap verdi¹⁷.

Abdülmelik, Atâ’nın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Ben çıplak ayak üzerine mesheden bir kimseyi daha görmedim”¹⁸.

A’miş şöyle demiştir: “Abdullah (İbn Mes’ûd)’ın arkadaşları hep “*ercüle*” şeklinde okurlar ve bu okuyuşa göre de ayaklarını yıkarlardı”¹⁹.

İbn Abdi Hayr babasından şöyle rivâyet etmiştir: “Ali (r.a.)’yi gördüm. Abdest aldı ve ayağının sırtını/üst kısmını yıkadı. Sonra da şöyle dedi: “Eğer Resûlullah’ın böyle yaptığını görmeseydim, ayağın içinin/tabanının, yıkamaya daha layık olduğunu düşünürdüm”²⁰. Bilindiği üzere Şî’a mezhebi mensupları, ayakları yıkamayıp sadece üst kısmını meshederler.

Ebû Abdurrahmân (es-Sülemî), Hz Ali’den; İkrime, Abdullah b. Abbâs’tan; Hişâm b. Urve, Urve b. ez-Zübeyr’den; Zirr b. Hubeş, İbn Mes’ûd’dan rivâyet ettikleri haberlerde, mezkûr zatların “*ercüle*” şeklinde fetha ile okuduklarını ve böylece ayette, ayakların yıkanmasının emredildiğini söylemişlerdir²¹.

¹⁷ Bkz. Taberî, IV, 467.

¹⁸ Taberî, IV, 468.

¹⁹ Taberî, IV, 468.

²⁰ Taberî, IV, 468.

²¹ Taberî, IV, 468.

Eşheb diyor ki: “Mâlik’e bu ayetin “*ercüle*” mi, yoksa, “*ercülü*” şeklinde mi okunduğu soruldu.” O: “Bu ayet, ayakları meshetmeyi değil, yıkamayı ifade eder; ayaklar meshedilmez, sadece yıkanır” diye cevap verdi. Yine ona soruldu ki: “Ne dersin, bir kimse ayağını meshedecek olursa, onun için yeterli olur mu?” O, buna da, “hayır” dedi²².

Taberî’nin yukarıda zikrettiği haberlerden ve açıkladığı görüşlerden, gerçekte bu okuyuşta, ayakları yıkamanın farz olduğu açıkça anlaşılmakta olup ayakların meshedilmesine dair en ufak bir belirti yoktur. Zaten cumhur-i ulema, ayakların yıkanmasında ittifak etmiştir²³.

Esasen ayakları yıkama veya meshetme hususundaki ihtilâf, kesre okuyuşta ortaya çıkmaktadır. Şimdi bu okuyuşu ve bu konudaki ihtilâfları özetlemeye çalışalım:

Taberî’nin belirttiğine göre, Hicaz ve Irak kurrâsından bazıları da, -yukarıda da ifade edildiği gibi- kelimeyi “*lam*” harfinin kesresi ile “*ercülü*” şeklinde okumuşlardır. Bunlara göre “ $\text{س} \div \dots \text{Y} \text{I} \text{A} \text{Ç}$ ” kelimesi, daha önce zikri geçen “ $\dots \text{س} \div \mu \vee \phi \text{I} \text{A} \text{C} \text{Z} \vee \downarrow \text{A} \text{Ç} \dots / \dots \text{başlarınızı meshediniz}$ ” ifadesi üzerine atıftır, dolayısıyla onun hükmüne tabidir. Buna göre mana: “*...yüzünüzü ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayınız. Başınızı ve ayaklarınızı da topuklara kadar meshediniz*” şeklinde olur²⁴. Yani

²² Taberî, IV, 469.

²³ Şevkânî, *Neyl*, I, 208; *Fethu’l-Kadir*, II, 18.

²⁴ Taberî, IV, 469; ayrıca bkz. Râzî, II, 164; Cessâs, II, 487; İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ ‘İmâdüddîn İsmâîl, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Matba‘atü ‘İsâ el-Bâbî el-Halebî, Mısır, tsz., II, 25; Kurtubî, VI, 62; Süyûtî, Celâlüddîn ‘Abdurrahmân, *ed-Dürü’l-Mensûr*, Dâru’l-Fikr,

Allah Teâlâ, ayetteki bu okuyuş ile, abdest alırken ayakların yıkanmasını değil, meshedilmesini emretmiştir²⁵.

Sahabeden Abdullah b. Abbâs, Enes b. Mâlik; Tabi'inden de, İkrime, Ebû Ca'fer, Âmir eş-Şa'bî, Alkame, Mücâhid ve Dahhâk gibi zatlar da, bu görüşü nakletmişlerdir. Şimdi de, bu kırâat şekli ve bu mana ile ilgili Taberî *Tefsîr*'inde geçen bazı haberleri aktarmaya çalışalım.

İkrime, Abdullah b. Abbâs'ın, “abdest, iki azayı yıkama ve iki azayı da meshetmektir” dediğini nakletmiştir²⁶.

Musâ b. Enes, Enes'e “Ey Ebû Hamza! Haccâc bize Ehvaz denilen yerde hutbe okudu, temiz olmaktan bahsetti ve bize: “Yüzünüzü ve ellerinizi yıkayın. Başınızı meshedin, ayaklarınızı da. Şüphesiz, ayaklar, insanoğlunun pisliklere en yakın azasıdır. Onların altlarını üstlerini ve ökçelerini yıkayın.” (Bu ifadeden anlaşıldığına göre, Haccâc, fetha kırâatı tercih etmiş ve ayakların yıkanmasına işaret etmiştir.) Bunun üzerine Enes, biraz kızarak: “Allah'ın sözü doğrudur. Haccâc ise, yalan söylemiştir. Zira Allah: “Başınızı meshedin ve ayaklarınızı da” diye buyurdu. (Enes bu sözüyle ayakların meshedilmesine işaret etmiştir.) Mûsâ diyor ki: “Enes ayaklarını meshederken onları ıslatırdı”. Hadîsin Humeyd'den rivâyet edilen bir varyantı ise, şöyledir: “Mûsâ b. Enes dedi ki: “Haccâc bir hutbe irat etti ve şöyle dedi: Yüzünüzü, ellerinizi, ayaklarınızın altını

Beyrut, 1983, III, 28-29; en-Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed, *İ'râbü'l-Kur'ân*, 'Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1409/1988, II, 9; İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn 'Abdurrahmân, *Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr*, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1384/1964, II, 246; Zemahşerî, I, 597.

²⁵ Taberî, IV, 469; Serahsî, I, 8.

²⁶ Taberî, IV, 469.

ve üstünü topuklara kadar yıkayın. Pisliklerden korunmanızın en azı budur.” Bunun üzerine Enes, Allah doğru, Haccâc ise, yalan söylemiştir. Çünkü Allah Teâla, ‘Başınız ve topuklara kadar ayaklarınızı meshediniz’ diye buyurmuştur” dedi²⁷.

Ayrıca, Enes’in, “Kur’ân, ayakların meshedilmesi hükmünü indirdi. Sünnet olan ise, onu yıkamaktır;” dediği de rivâyet edilmiştir²⁸.

Şa‘bî’ye göre de, Yüce Allah, abdest alırken yıkanmasını emrettiği organlardan el ve yüzün, teyemmüm ederken meshedilmesini emretmiş; abdest alırken meshedilmesini emrettiği iki organın ise, (baş ve ayakların) teyemmüm ederken terk edilmesini emretmiştir²⁹.

Bu iki farklı açıklamadan sonra, Taberî, her konuda olduğu gibi burada da, kendi görüş ve tercihlerini delilleriyle ortaya koyarak şunları zikreder:

“Bize göre, bunlardan doğruya en yakın olanı, Allah Teâlâ’nın, abdest alırken “iki ayağın tümünün su ile meshedilmesini” emrettiğini söyleyen görüştür. Nitekim teyemmümde de, yüzün bir bölümünü değil, tamamının meshedilmesini emretmiştir. Abdest alan kimse, ayaklarının tümünü su ile meshettiği takdirde, kendisine “*mesheden*” denildiği gibi, “*yıkayan*” da denir. Zira iki ayağı yıkamak, onların

²⁷ Hadîsin aynı anlamda başka varyantları da vardır. Uzatmamak için onları zikretmiyoruz. Bkz., Taberî, IV, 469.

²⁸ Taberî, IV, 469; ayrıca bkz. Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd, *Me‘âni’l-Kur’ân*, ‘Âlemü’l-Kütüb, Beyrut, 1401/1980, I, 302; Tabersî, II, 255; Câvî, Muhammed Nûrî, *et-Tefsîru’l-Münîr li-Me‘âlimi’t-Tenzîl*, Matba’atü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1995, I, 192; Kurtubi, VI, 62; ‘Abduh, VI, 229.

²⁹ Taberî, IV, 469-470; İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ İsmâîl, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, Matba’atü ‘İsâ el-Bâbî el-Halebî, Mısır, tsz., II, 26.

üzerine su akıtmak veya onları suya sokmakla gerçekleşir. Meshetmek ise, elleri onların üzerine sürmekle gerçekleşir. Dolayısıyla bir kimse ayaklarına bu iki şeyi birden yapacak olursa, ona hem “yıkayan” hem de “*mesheden*” denir³⁰.

Ayakları yıkayanlar, ayakların meshedilmesi konusunda gelen haberleri, diğer görüşte olanlar ise, yıkama ile ilgili haberleri göz ardı etmişlerdir³¹.

Taberî'ye göre, buradaki *mesh* ifadesi, umumî ve hususî olmak üzere iki anlam içermektedir. Hususî anlamıyla ayakların bir bölümünü (sadece üst kısımlarını)³², umumî anlamıyla da, ayakların tümünü meshetmeyi içerir. Taberî sözlerine devamla şöyle demektedir: “Ayetten kastedilen asıl anlam, ayakların tümünün su ile meshedilmesidir. Bu itibarla ayaklarını elleri ile meshetmeksizin /ovalamaksızın sadece onlara su dökmek veya onları suya sokup çıkarmak yeterli değildir³³”.

Taberî, nasb ve cer okuyuşun ve ondan çıkan hükümlerin doğruluğunu beyan ederken, şöyle bir sentez yapmaktadır: “Nasb okuyuş doğrudur, zira bunda ayakların tümünün üzerine su dökmek anlamı vardır. Cer okuyuş da doğrudur, zira bunda da ellerle ayakları meshetme anlamı vardır³⁴. Görüldüğü üzere, Taberî, her iki kırâatın tek hüküm ifade ettiğini beyan etmektedir ki, o da ayakların tümünün su ile meshedilmesidir. Yani ayaklar, hem hafifçe su ile ıslatılacak

³⁰ Taberî, IV, 470-471; ‘Abduh, VI, 230.

³¹ Taberî, IV, 471; ‘Abduh, a.y.; Tabâtabâî, V, 222, 223.

³² İmamiyye’ye göre “*Kâ’beyn*” kelimesiyle ayakların üstündeki kubbemsi kemikler kastedilmiştir. Bkz. Tabersî, III, 259.

³³ Taberî, IV, 471.

³⁴ Taberî, IV, 471.

hem de ellerle ovalanacaktır.

Süleyman Ateş, “Taberî, “*ercüli*” şeklindeki kırâatı tercih etmiş ve dolayısıyla bundan ayakları meshetmenin farz olduğunu anlamıştır, Ca‘ferî mezhebine mensup Şî‘îler de, bu şekilde anlamışlardır”³⁵ diyor. Sonra da şu açıklamalara yer veriyor: “Hiç şüphe yok ki Kur’an’ın emri meshtir. Farz olan budur. Mesh ıslak eli bir uzva hafifçe sürmek demektir. Bu, hafif yıkama sayılır. Mesh yapmakla Kur’an’ın emri yerine gelmiş olur. Ancak Allah’ın elçisi Kur’an’ın emrinden fazlasını da yapmış, her zaman olmasa da, çoğu kez ayaklarını yıkamıştır. Sıcak yerde ayakları yıkamak vücudu dinlendirir. Ayakları yıkamak farz değil, Peygamber (s.a.v.)’in sünnetidir”³⁶. Süleman Ateş, ayakları meshetmenin farz olduğunu söylemekle birlikte hududunu belirtmeyerek meseleyi muğlak bırakmıştır.

Oysa Taberî’nin görüşlerinde Şî‘a’nın anladığı şekilde, meshetmeye cevaz verdiğine veya muhayyer bıraktığına dair en ufak bir belirti yoktur. Onun, her iki kırâatın doğru olduğunu söylemesi, sadece yıkamaya veya sadece meshetmeye müsaâde etmesi anlamına gelmemektedir. O, “*Nasb kırâatte ayakların üzerine su dökmek; cer kırâatte de, ayakların her tarafını su ile meshetmek anlamı vardır,*”³⁷ diyerek her iki kırâatın hükmünü birleştirmiştir. Bir bakıma ayakların tümünün üzerine az su dökerek ovalanmasının gerekliliği üzerinde durmuş yani ayakları meshe benzer bir şekilde hafifçe yıkamayı

³⁵ Ateş, II, 477; Mehmet Dağ da İbn Hazm’ın *Muhallâ*’sından naklen, Zâhirîler ve Taberî’nin her iki kırâatı cem ederek, yıkama ve meshetme konusunda insanları muhayyer bıraktığını söylemiş ve aynı hataya düşmüştür . Bkz. İbn Hazm, I, 78, 81; Dağ, Mehmet, s. 213.

³⁶ Ateş, II, 480.

³⁷ Taberî, IV, 470, 471.

savunmuştur.

Ayakları yıkama ile ilgili birtakım haberler zikrettikten sonra da, şunları söylemiştir: : “Hz. Peygamber’den, abdestte ayakları su ile yıkama konusunda nakli sahih olarak gelen ve şöhret derecesine ulaşan hadîsler, ayakları yıkamama özrünü (mesh anlayışını) ortadan kaldırmıştır. Konu hakkındaki hadîsler o kadar kesin ve sağlamdır ki, yıkanması farz olan ayakların, bir kısmını yıkayıp, bir kısmını terk etmeyi mübah saymak doğru değildir”³⁸.

Taberî, görüşlerini açık bir şekilde ifade etmeye şöyle devam etmektedir: “Madem ki, “*mesh*” sözcüğünün, organın tümünü veya bir bölümünü meshetme olarak, iki anlamı vardır ve de (daha sonra) zikredeceğimiz deliller Allah Teala’nın buradaki “*mesh*” etmeden ayakların tümünün meshedilmesini kastettiğini göstermektedir. Öyleyse, bu ayetteki *mesh* ifadesi, hem *yıkama* hem de *meshetmeyi* kapsadığından “*ercül*” kelimesini iki şekilde okumakta sahihtir. Çünkü, ayakların tümünü su ile *mesh* etmede, onları *yıkama*; kişinin elini ayakları üzerinde gezdirmesinde de, *meshetme* anlamı vardır.”

“Ancak her ne kadar iki kırâatta güzel ve doğru olsa da, benim daha fazla hoşuma giden, “*ercül*” şeklinde kesre okunan kırâattır. Çünkü bu kırâata göre ayakların tümünün su ile meshedilmesi hükmü ortaya çıkmaktadır. Böyle bir meshetme şeklinde de, hem ayakları *yıkama*, hem de elleri ayaklar üzerinde gezdirmek suretiyle *meshetme/ovalama* vardır.”

Diğer yandan, “*ercül/ayaklar*” kelimesi, “*riûs/başlar*” ifadesinden sonra zikredilmiştir. Bu ifadeyi, daha önce zikredilen

³⁸ Taberî, IV, 476.

“eydiye/eller” üzerine atfedip bağlama yerine, yanı başında bulunan “bi-rüüsiküm” ifadesine atfetmek daha uygundur³⁹. İbn Teymiyye de seleften birçok alimin, buradaki meshten, yıkamayı anladıklarını vurgulamıştır⁴⁰.

Taberî, “*İhtilâfu Ulemâi'l-Emsâr*”⁴¹ adlı eserinde bütün büyük mezheb imamlarının görüşlerinden ve ihtilâflarından bahsettiği halde, İmam Ahmed b. Hanbel’in görüşlerine yer vermemiştir. Onu bir fakih değil, sadece bir muhaddis olarak algılamış dolayısıyla mezhep imamlığını da, kabul etmemiştir. Bu sebeple, Hanbelîler’in şiddetli hücumlarına maruz kalmıştır. Hanbelî sâlikleri, mesh konusunu bahane ederek, onu Şi’îlik ve Zeydîlikle itham etmişlerdir⁴². Ömer Nasuhi Bilmen, Zehebî’nin: “Onda bir şî’îlik vardı” sözünü, Zehebî’nin, Hanbelî mezhebine bağlılığından ileri gelen duygusal bir yaklaşım olduğunu belirtir⁴³.

Taberî’nin, ayağı, meshe benzer bir şekilde hafifçe yıkama anlayışını destekleyen birtakım deliller daha vardır. Şöyle ki:

³⁹ Taberî, IV, 471.

⁴⁰ İbn Teymiyye, XXI, 128-129.

⁴¹ Gerçekten Taberî’nin adı geçen kitabına göz attığımızda, o, aşağı yukarı bütün büyük fakihlerden yani Mâlik, Sevrî, Evzâ’î, Şafî’î, Ebû Hanîfe ve arkadaşlarından, Tahâvî’den hatta Tabî’in’in diğer büyüklerinden bahsettiği halde, İmâm Ahmed b. Hanbel’den hiç bahsetmemiş, onun hiçbir görüşüne yer vermemiştir. Bkz. *Kitâbü İhtilâfi'l-Fukahâ*, nşr. Frederik Kern, Beyrut, tsz., s. 4-64.

⁴² Bkz. Yâkût el-Hamevî, Şihâbüddîn b. ‘Abdullah, *Mu‘cemü'l-Üdebâ*, Dâru Sâdır, Beyrut, tsz., XVIII, 57; İbnü'l-Esîr, Muhammed b. ‘Abdülkerîm eş-Şeybânî, *el-Kâmil fi't-Târîh*, Matba‘atü ‘İsâ el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1963, VIII, 134; İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâîl, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mektebetü'l-Ma‘ârif, Beyrut, 1966, XI, 146; Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Ma‘rifetü'l-Kurrâi'l-Kibâr*, nşr. Tayyar Altıkulaç, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1416/1995, II, 528.

⁴³ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsîr Tarihi*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1973, I, 366-367; Geniş bilgi için bkz. Okcu, Abdülmecit, *Kirâat Açısından Taberî ve Tefsîri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2002, s. 9.

Abdestte azayı üç kere yıkamak sünnettir. Üçten fazla yıkamak ise, kimilerine göre tahrimen, kimilerine göre tenzihen mekruhtur⁴⁴. Bunun delili, “Kim bunu üçten fazla veya eksik yaparsa haddi aşmış ve zulmetmiş olur” hadîs-i şerifidir⁴⁵. İbn Mâce, Abdullah b. Amr b. Âs’tan şöyle rivâyet etmiştir: “Resûlüllah Sa’d’ın yanına geldi. O, abdest alıyordu. Ona : “Bu ne israf böyle” dedi. Sa’d: “Ey Allah’ın Resûlü abdestte israf olur mu?” diye sorunca, Resûlüllah: “Evet, akan nehirde bile olsa haram olur” diye buyurdu”⁴⁶.

Rivâyet edildiğine göre, Abdullah b. Muğaffal, oğlunun: “Ey Allahım! Ben, seni ve Firdevs cennetini istiyorum” şeklinde dua ettiğini duyunca ona: “Allah’tan cenneti iste ve onun azabından yine ona sığın” dedi; sonra da, Hz. Peygamber’in şöyle dediğini işittim diyerek şunu ilâve etti: “Bu ümmet içerisinde öyle insanlar gelecek ki, onlar dua ve temizlik/abdest konusunda haddi aşacaklar”⁴⁷. Hasan (r.a.) İbn Sîrîn’le konuşurken ona şöyle diyordu: “Abdest alan birtakım insanlar var ki, kırba ile yıkıyorlar, su üstüne su döküyorlar, ovaladıkça ovuyorlar, bunlar hem kendilerine zahmet veriyorlar, hem de Hz. Peygamber’in sünnetine aykırı davranıyorlar”⁴⁸.

Yukarıda zikredilen meseleler ve haberler ışığında konuyu ele aldığımızda aşağıdaki sonuçlara ulaşmamız mümkündür:

⁴⁴ İbn ‘Abidîn, Muhammed Emin, *Reddü’l-Muhtâr*, Matba’atü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1386/1966, I, 132.

⁴⁵ İbn Mâce, *Sünen*, Tahâret, 48; İbn ‘Âbidîn, I, 132.

⁴⁶ İbn Mâce, Tahâret, 48, h.n. 425; Nehirde abdest almadaki israf şuna benzetilmiştir. Bir kimse nehirden su alıyor, kovaşını ağzına kadar iyice dolduruyor, sonra onu tekrar nehre boşalıyor. Bkz., İbn ‘Âbidîn, I, 132; İbnü’l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebu’l-Ferec ‘Abdurrahman, *Telbîsü İblîs*, Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut, 1410/1990, s. 167.

⁴⁷ Ebû Dâvûd, *Sünen*, Tahâret, 96; Tirmizî, Tahâret, 43; İbnü’l-Cevzî, *Telbîs*, s. 167.

⁴⁸ İbnü’l-Cevzî, *Telbîs*, s. 167.

1-Bir kısım alimler, buradaki meshten, ‘ayakları yıkarken su israfından kaçınmanın’ kastedildiğini ileri sürmüşlerdir. Nitekim İbn Kesîr, buradaki meshten maksadın hafifçe abdest almak ve ayakları meshe benzer şekilde hafifçe yıkamak olduğunu söyler. Şafi ‘î’ nin de, bu görüşte olduğunu ve bunun sünnet olduğunu belirtir. Gerçek meshin ise, sadece giyilen mest üzerine olduğunu açıklar⁴⁹.

Şevkânî de, şunları söylemiştir: “Kelime “*ercülî*” şeklinde kesre ile okunsa da, yine meshe benzer çok hafif bir şekilde yıkamaya delâlet eder. Çünkü kelime “*rûûs*” üzerine atıftır. Bu, İbn Cerîr’in görüşüdür ve İbn Abbâs’tan mervîdir” demiştir⁵⁰.

Zemahşerî’nin değerlendirmesi de şöyledir: “*Ercül*” kelimesinin “*ruûs*” üzerine yani civara/yakına atfedilmesi, ayaklara suyu dökerken iktisat etmenin gereğine işaret eder; onları meshetmeye değil. Zira abdest alırken yukarıdaki hadîslerde de görüldüğü gibi, ayaklar üzerine fazla su dökmek kınanmıştır”⁵¹.

Ebû Hayyân, yıkanan üç abdest azası arasında, özellikle ayaklarda su israfı nehyedilmiştir; diyor. Bu sebeple buradaki civara atıf, meshe değil, su dökmeye israftan kaçınmaya yani hafifçe ayakları yıkamaya delâlet eder⁵². Yukarıda da belirtildiği üzere, Taberî’nin meshetmekten kasdı, bu olmalıdır. Başka bir deyişle hafif yıkama ifadesini bütün müfessirler, onun “*su ile ayağın tümünü meshetme*” ifadesinden almış olabilirler. Zira o: “Ayakların tümünü su ile

⁴⁹ İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, II, 302; İbn Kesîr, II, 26; İbn ‘Âbidîn, I, 265, 266; Molla Husrev, I, 29-30; Ebu’s-Su‘ûd, Muhammed b. Muhammed el-‘Îmâdî, *İrşâdü’l-‘Aktî’s-Selîm ilâ Mezâye’l-Kütâbi’l-Kerîm*, Dâru’l-Mushaf, Kahire, tsz., II, 11.

⁵⁰ Şevkânî, *Feth*, II, 18.

⁵¹ Zemahşerî, I, 599.

⁵² Ebû Hayyân, III, 438.

meshetmek” derken aynen bu anlama işaret etmektedir. Ayrıca Zemahşerî, Taberî’yi, ayetin zahirinden meshetmeyi anlayanlar içerisinde zikretmemiştir⁵³. Dâvûd ez-Zâhirî ve Zeydiyye mezhebî imamlarından en-Nasır Lilhak da, abdestte yıkama ve meshi cem edenler arasındadırlar⁵⁴.

2-Mesh kelimesi müşterek bir lafız olduğundan hem mesh , hem de yıkama anlamına gelmektedir⁵⁵. Bazıları da: “Mesh, lügatte eli bir şey üzerinde gezdirmek demektir. Örfde ise, suyu azaya deġdirmek, dokundurmak, isabet ettirmektir” şeklinde tanımlanmıştır⁵⁶. İbn ‘Atiyye ve İbn Teymiyye, Araplar’ın mesh sözcüğünü abdest alma anlamında kullandıklarını beyan ederek, şöyle demişlerdir: “Araplar, “∇↑∞...≈ OZV ŞM/namaz için meshlendim” dediklerinde bundan abdest anlaşılmaktadır. Abdestin tümüne birden mesh denilmektedir⁵⁷. Âlûsî de, bu bağlamda şöyle diyor: “Mesh sözcüğü burada yıkama anlamında kullanılmaktadır. Nitekim Ebû Zeyd el-Ensârî ve birtakım dilciler bu görüştedir. Adam abdest aldığı zaman ona, “.:v ŞM/meshlendi” derler. Yağmur yağıp yer yüzünü temizlediği zaman, “∅) Ş ≈ A ~l ← A .:v ↓” derler. Buna göre “ercül” kelimesinin “ruûs” üzerine atfedilmesinde Şî’a’nın ileri

⁵³ Zemahşerî, I, 599.

⁵⁴ Ebû Hayyân, III, 437.

⁵⁵ el-İsfahânî, s. 767.; İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü’l-‘Arab*, “m-s-h” md., Dâru Sâdir, Beyrut, tsz.; İbn ‘Atiyye, Ebû Muhammed ‘Abdülhak b. ‘Atiyye, *el-Muharreru’l-Vecîz fi-Tefsîri’l-Kitâbi’l-‘Azîz*, nşr. ‘Abdüsselâm ‘Abdüşşâfi’, Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1422/2001, II, 163.

⁵⁶ el-İsfahânî, a. y.; İbn ‘Atiyye, a. y.; İbn ‘Âbidîn, I, 99.

⁵⁷ el-İsfahânî, a. y.; Tabersî, III, 255; İbn ‘Atiyye, II, 163; Ebû Hayyân, III, 438; İbn Teymiyye, XXI, 132.

sürdüğü şekilde “ayakları meshetme anlamı ortaya çakmaz⁵⁸. Buna göre *gasl*, iyice yıkama; *mesh* ise, hafifçe yıkama anlamına gelebilir. Kurtubî de, konuyla alakalı olarak şöyle der: “Bu hususta söylenen sözlerin en güzelini en-Nehhâs söylemiştir. Meshle yıkamak her ikisi birden vaciptir. Cer okuyuşa göre mesh, nasb okuyuşa göre yıkamak gerekir. Dolayısıyla burada iki kırâat, iki ayet hükmündedir”⁵⁹.

3-İbn Kesîr daha ilginç ifadelerle bu konuda şunları söylemektedir. “Şî‘a’dan ayakların mestler gibi yıkanmasını gerekli görenler, sapmış ve sapıtılmışlardır. Aynı şekilde hem meshi, hem de yıkamayı caiz görenler de hata etmişlerdir. İbn Cerîr’den bu hususu nakleden kimseler, onun hadîslerden ve uygulamadan dolayı yıkamayı, ayetten dolayı da meshetmeyi gerekli gördüğünü söylerler. Oysa bu konuda ondan böyle bir görüş sâdır olmuş değildir. *Tefsîr*’inde sergilediği görüşlerinden anlaşılan şudur: O, mesh sözüyle diğer abdest azalarının değil de, özellikle ayakların su ile ovalanmasını kastetmiştir. Çünkü ayaklar sürekli yerle irtibat halinde olan azalar olduğundan, toprak, çamur ve diğer pisliklerle iç içedir. Dolayısıyla üzerindeki pisliklerin temizlenmesi için ovalanması gerekmektedir. Ancak o, burada “ovalamayı/≈ϕ≈X” yerine “mesh/.: v ≈A” sözcüğü ile ifade edince, onun sözünün derinliğini düşünmeyen bazı kimseler, bundan ayakları mesh ile yıkamanın cem edilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Bir kısmı diğerinden hikâye ederek, asırlar boyu, Taberî’yi bu şekilde takdim etmişlerdir. Fakihlerin çoğu bu durumu karışık bulmuşlardır. Halbuki o, bu

⁵⁸ ‘Âlûsî, Ebü’l-Fadl, Şihâbüddîn Mahmud, *Rûhu’l-Me‘ânî fî Tefsîri’l-Kur’ânî’l-‘Azîm*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabî, Beyrut, 1405/1985, VI, 74.

⁵⁹ Bkz. Nehhâs, II, 9; Kurtubî, VI, 62.

konuda mazurdur. Çünkü yıkama ve mesh zaten birbiri içindedir⁶⁰. İkisini birleştirmenin bir anlamı yoktur. İster biri önce, ister diğeri sonra olsun. İbn Kesîr daha sonra şunları zikreder: “Sonra onun sözünü derin olarak düşünmeye başlayınca, birden cer kırâatla nasb kırâatın arasını cem etmeye çalıştığını gördüm. Dolayısıyla cer okuyuşta *mesh* yani ovalama, nasb okuyuşta ise, *yıkama* vardır. Bu şekilde o, iki kırâatın hükmünü birleştirerek, yıkama ve meshi bir araya getirmiştir”⁶¹.

Kâsânî de, Taberî'nin görüşüyle alâkalı olarak şunları söylemiştir: “Abdestte cem’ olayına hükmeden kimse, tek ayetteki iki kırâatın, iki ayet hükmünde olduğunu ve her ikisiyle birden amel edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu, mümkün bir durumdur. Zira bir azayı aynı anda yıkama ve meshetme arasında esasen hiçbir tezat söz konusu değildir.”⁶²

4- Âlûsî'nin konu hakkındaki düşünceleri şöyledir: “Ebü'l-Âliye, Şa'bî, İkrime gibi kimselere meshin cevazını; Hasan Basrî ve Muhammed İbn Cerîr'e de, tahyîri nispet etmek yalan ve iftiradır. Bu çeşit rivâyetler Şî'î raviler tarafından yayılmış, sahihini yanlışından ayırt etmeyen birtakım Ehl-i Sünnet alimleri de, bunları senetsiz olarak rivâyet etmişlerdir. Esasen tahyîr fikrini savunan, Muhammed b. Cerîr b. Rüstem eş-Şî'î'dir. Ehl-i Sünnet'in büyük alimlerinden İbn Cerîr b. Ğâlib et-Taberî değildir. Onun *Tefsîr*'inde zikrettiği şey, ne

⁶⁰ Yani aynı şeylerdir. Yukarıda izah edildiği gibi, *mesh* hafif yıkama demektir. Taberî'ye göre, yıkamada mesh; meshde yıkama vardır.

⁶¹ İbn Kesîr, I, 20.

⁶² Kâsânî, 'Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd, *Bedâi'u's-Sanâi'*, Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1394/1974, I, 6.

mesh, ne cem, ne de tahyîdir, sadece yıkamadır⁶³.

Nitekim, Tâvûs'tan, abdest alan kimsenin ayaklarını sadece suya sokup çıkarması sorulunca: “Ben bunun maksada ulaşan bir amel olduğunu kabul edemem” dediği rivâyet edilmiştir⁶⁴. Buna mukabil ayakların yıkanmasını farz sayan Hasan Basrî'den, denizde abdest alan kimsenin ayaklarını nasıl yıkayacağı sorulduğunda: “Onun ayaklarını suya daldırıp çıkarmasında bir mahzur yoktur” dediği rivâyet edilir⁶⁵.

5-Öyle zannediyoruz ki, birçokları araştırmamıza konu olan meşhur tarihçi ve müfessir Muhammed b. Cerîr b. Ğâlib b. Yezîd et-Taberî'yi, İmamiyye Şî'a'sından olan ve onunla aynı ad ve künyeye sahip olan, hatta baba adları, doğum yerleri ve ölüm tarihleri aynı olan Muhammed b. Cerîr b. Rüstem et-Taberî ile karıştırmışlardır⁶⁶. Bazı kimselerin Taberî'yi Şî'îlikle itham etmeleri de, muhtemelen buna dayanmaktadır. Nitekim, İbn Hacer, konu ile alâkalı olarak şöyle demektedir: “Muhammed b. Cerîr et-Taberî'ye nispet edilen, abdest konusunda ayakların meshedilmesi (nin yeterli olduğu) görüşü, mutlak sûrette işte bu râfızîye aittir. Bu, onun görüşüdür”⁶⁷. Aynı şekilde Taberî'yi, yine İmamiyye Şî'a'sından olan Muhammed b. Ebi'l-Kâsım

⁶³ Âlûsî, VI, 77-78; geniş bilgi için bkz. Doğru, s. 66.

⁶⁴ Taberî, IV, 471.

⁶⁵ Taberî, IV, 471; 'Abduh, VI, 227.

⁶⁶ 226/841 yılında Taberîstan'ın Âmül bölgesinde doğmuş olan Muhammed b. Cerîr b. Rüstem et-Taberî, aynen meşhur Taberî gibi, 310/923 yılında vefat etmiştir. Bu iki zat yalnız dedelerinin isimleriyle birbirinden ayrılmaktadır. Rüstem et-Taberî'nin eserlerinden bazıları şunlardır: 1- *el-Müstersîd fi'l-İmâme*, 2- *Menâkıbü Fâtma ve Veleđihâ*, 3- *Nûru'l-Mu'cizât fi Menâkıbi'l-Eimmeti'l-İsnâ 'Aşeriyye*, bkz. Kehhâle, 'Ömer Rızâ, *Mu'cemü'l-Müellifîn*, el-Mektebetü'l-'Arabiyye, Dimaşk, 1379/1960, IX, 146; ez-Zehebi, *Mizânü'l-İ'tidâl*, Matba'atü 'İsâ el-Bâbî el-Halebî, Mısır, 1382/1963, III, 498.

⁶⁷ İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Şihâbüddîn, *Lisânü'l-Mizân*, Müessesetü'l- A'lemî li'l-Matbû'ât, Beyrut, 1971, V, 103.

et-Taberî ile de karıştırmamak gerekir⁶⁸.

Taberî, ayakların yıkanması konusunda kendisine; “ayakların tümünün su ile meshedilmesine dair delilin nedir?” diye soranlara karşı birçok haber nakletmekte ve bu husustaki delillerini sıralamaktadır. Biz bu konudaki haberleri şu şekilde özetleyebiliriz:

1- “Cehennemlik ökçelerin ve ayak altlarının vay haline”⁶⁹. Ebû Hureyre’den rivâyet edilen bu hadîsle, ayakların topuklara kadar hiçbir yer kuru kalmaksızın su ile yıkanması veya ıslatılması kastedilmektedir.

2- Muhammed b. Ziyâd şöyle demiştir. “Ebû Hureyre yanımızdan geçiyordu. O esnada bazı insanlar mataradan abdest alıyorlardı. Ebû Hureyre dedi ki: ‘Abdest azalarımı tam olarak hakkı ile yıkayın. Çünkü Ebü’l-Kâsım (Hz. Peygamber s.a.v.): “ $\text{١B} \otimes \approx \text{A} \oplus \downarrow \wedge \text{B} \times \clubsuit \downarrow \approx \mid \subseteq \not\subseteq / \text{Ateşten topukların vay haline}$ ’ diyordu.”

3- Şeddâd’ın azatlı kölesi Sâlim diyor ki: “Ben Sa’d b. Ebî Vakkâs’ın vefat ettiği gün Hz. Peygamber’in zevcesi Âişe’nin yanına gittim. Ebû Bekr’in oğlu Abdurrahman da onun yanına geldi. Âişe’nin yanında abdest aldı. Âişe ona dedi ki: ‘Ey Abdurrahman! abdesti, azalarımı tam yıkayarak al. Çünkü ben Hz. Peygamber’in, “*ateşten ökçelerin vay haline*”⁷⁰ dediğini işittim”⁷¹.

⁶⁸ Bu zat da, İmamiyye Şî‘a’sından olup, 1-*Beşâretü’l-Mustafâ li-Şî‘ati’l-Murtazâ*, 2-*Mesâilü’z-Zerî‘a*, 3-*ez-Zühd ve’t-Takvâ* gibi eserleri mevcuttur. H. 525 tarihinde vefat etmiştir. Bkz. Kehhâle, XI, 146.

⁶⁹ Taberî, IV, 472; Buhârî, *Sahih*, İlim, 3; Serahsî, I, 8; İbn Teymiyye, XXI, 136, Kurtubî, VI, 65.

⁷⁰ Taberî, IV, 472-473; Buhârî, Vüdû, 29; Müslim, *Sahih*, Tahâret, 29, 242; Ebû Dâvûd, *Sünen*, Tahâret, 46, 97; Tirmizî, *Sünen*, Tahâret, 31, 41; Neseî, *Sünen*, Tahâret, 89; İbn

Taberî'ye göre bu haberler, ayakların tamamının meshedilmesi gerektiğini ortaya koyar. Ona göre, ayakların tümünü meshetme, hem yıkamayı hem de meshetmeyi içine alır. Zaten Allah'ın muradı da budur. Bu hususla ilgili olarak şunları zikreder: “Şayet, ayakların sadece bir bölümünün meshedilmesi yeterli olsaydı, Resûlüllah'ın ayakların tümünü terk edip, sadece bir bölümünü su ile meshedenleri, bu şekilde cehennemde yanmakla, uyarması söz konusu olmazdı. Zira bu kişi o ameliyle üzerine düşen farziyeti yerine getirmiş olur; dolayısıyla azaba hak kazanmazdı. Aksine bol sevap kazanmış olurdu. Oysa, ayağın tümünü yıkamayı terk edene azabın gerekli görülmesi, ayağın tümünün yıkanması gerektiğine en büyük delil olup aksinin fasid olduğunu ortaya koyar”⁷².

Taberî'nin bu yaklaşımını şu şekilde anlamak mümkündür. Ayaklara su dökerek eller ile meshetmek veya ayakları suya batırıp, ayakların topuğa kadar olan her tarafını ellerle silmek gerekir. Çünkü ayaklar yerle en çok temas edeler azalar olduğundan kirlenmesi ve mikrop kapması pek muhtemeldir. Enes'in de, ayaklarını meshederken su dökerek onları ıslatması buna delâlet eder⁷³.

İbn Atiyye, “*ercülî*” şeklinde kesre olarak okuyanların bir kısmı, “meshetmek” ifadesinden yıkamak anlamını çıkardıklarını

Mâce, *Sünen*, Tahâret, 55, 450; Mâlik, *Muvatta'*, Tahâret, 5; Dârimî, *Sünen*, Vüdû, 35; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 193, III, 16, IV, 191; Cessâs, III, 351; Halebî, İbrâhim b. Muhammed, *Halebî-i Sağîr*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1315, s. 6.

⁷¹ Tabersî, bu hadîsin abdestle ilgili olmadığını belirterek, Ebû 'Ubeyde'nin “*Ğarîbü'l-Hadîs*” adlı eserinde “...AB×♣↓≈ | ⊆⊆” hadîsi hakkında şunları yazdığını nakleder: “Araplar arasında temizliğe dikkat etmeyen kaba saba adamlar vardı. Onlar ayakta bevl ediyorlar, ayaklarına ve ayakkabılarına sıçratıyorlardı. Sonra da o şekilde mescide geliyorlardı. İşte bu hadîs, onları korkutmak için söylenmiştir; abdestle alâkası yoktur.” Tabersî, III, 258, 259.

⁷² Taberî, IV, 472.

⁷³ Taberî, IV, 469; 'Abduh, VI, 230-231 ; Âlûsî, VI, 73-76.

söylemiştir⁷⁴. O, bu sözüyle muhtemelen Taberî'yi, kastetmiştir. Zira onun meshetme ifadesinden yıkama anlaşılmaktadır.

İbn Teymiyye, ayakları meshetme hususunda Hz. Peygamber (s.a.v.)'den hiçbir kimse bir nakilde bulunmamıştır diyerek şunları söyler: “Bu olay Kitaba ve Sünnete aykırıdır. Sünnete aykırılığı ‘ateşte yanacak topukların vay haline’ hadîsiyle ortadadır. Kur’ân’a aykırılığını gelince, “**س ÷ . . . ي ا ع**” kelimesinde nasb ve cer olarak iki meşhur kırâat vardır. Nasb okuyan onu “*vech*” ve “*eydiye*” üzerine atfetmiştir. Bu, zaten kendiliğinden yıkamayı vacip kılan okuyuştur. Cer okuyan ise, “*ruûs*” üzerine atfeder. Seleften birçok alim, buradaki meshin de esasen yıkama manasında olduğunu söylemişlerdir⁷⁵. Şevkânî de aynı şekilde meshin değil, yıkamanın farz olduğu hükmüne varmıştır⁷⁶.

Menâr müellifi de, bu bağlamda şunları söylemektedir: “Taberî'nin bu konudaki görüşü açıktır. O, “mükellefin ayaklarını yıkadığı esnada onları eliyle meshetmesi gerektiğine” işaret etmiştir. Çünkü ayaklar, insanın pisliklerle en yakın temas içerisinde olan azasıdır. Bu sebeple onların temizliğine aşırı ihtimam gösterilmesi gerekir. El ile silmeksizin yalnız su dökmek pisliği gidermez ve istenilen temizliği sağlamaz. Ayrıca, o dönemde su kıtlığı olduğu için ve az su kullanmak da sünnet olduğu için buna ayrıca ihtimam gösterilmiştir⁷⁷. Zaten “kâ'beyn/iki topuk sözcüğü de, meshetme ile ilgili değil, yıkama ile ilgilidir. Meşhur hadîsler ayakların meshini

⁷⁴ Bkz. İbn 'Atiyye, II, 163; Kurtubî, VI, 62.

⁷⁵ İbn Teymiyye, XXI, 128-129.

⁷⁶ Şevkânî, *Neyl*, I, 169.

⁷⁷ 'Abduh, a. y.; ayrıca bkz. İbn Rüşd, I, 12.

değil, yıkanmasını emreder⁷⁸, dolayısıyla yıkamayı terk edene caza gerekir⁷⁹.

Taberî, daha sonra Evs b. Ebî Evs ve Huzeyfe gibi Sahabîlerden rivâyet edilen ve Hz. Peygamber'in ayaklarının yalnız bir kısmını meshettiğine dair haberleri zikreder ve onların kritiğini yapar.

Evs b. Ebî Evs şöyle demiştir: “Bir keresinde Hz Peygamber’i gördüm, abdest aldı, ayakkabılarını meshetti, sonra kalkıp namaz kıldı.” Diğer bir rivâyette de, “Hz. Peygamber, bir kavmin çöplüğüne geldi; abdest aldı ve ayakları üzerine meshetti” şeklindedir⁸⁰.

Huzeyfe'den rivâyet edilen bir hadîste ise şöyle denilmiştir: “Hz Peygamber, bir kavmin çöplüğüne gitti. Ayakta durarak küçük abdestini bozdu. Sonra su istedi, abdest aldı ve ayakkabılarının üzerini meshetti.”⁸¹

Taberî, önce Evs b. Ebî Evs'in rivâyet ettiği bu habere itiraz ederek şunları söyler: “Evs b. Ebî Evs'den rivâyet edilen hadîs, ayakların, sadece bir bölümünü meshetmenin abdestte yeterli olacağını ifade etmektedir. Zira bu hadîste, Resûlullah'ın abdestini bozduktan sonra, abdestsiz iken böyle yaptığı zikredilmemektedir. Aksine Resulullah, abdestli iken tekrar abdest aldığı zaman ayaklarına veya ayakkabılarına meshederdi. Yahut Hz. Peygamber'in o anda ayaklarında mest olduğu da düşünülebilir. Evs'in rivâyet ettiği bu

⁷⁸ Şevkânî, *Neyl*, I, 207, 212.

⁷⁹ Molla Husrev, I, 9.

⁸⁰ Taberîde, iki rivâyet vardır; bunların birinde Hz. Peygamber'in ayakkabılarını, diğerinde ayaklarını meshettiği nakledilmiştir. Bkz. Taberî, IV, 475; Tabersî, III, 258; Ebû Dâvûd'daki haberde ayaklarını ve ayakkabılarını aynı anda meshettiği nakledilmektedir. Bkz. Ebû Dâvûd, Tahâret, 160; Tirmizî, Tahâret, 11; Şevkânî, *Neyl*, I, 209.

⁸¹ Taberî, IV, 475; Şevkânî, *Neyl*, I, 169; Zuhaylî, I, 235-236.

hadîs, Hz. Peygamber'in abdestli iken tekrar abdest aldığını bildirmektedir"⁸². Oysa abdest bozduktan sonra abdest aldığını anlatan hadîslerde hep mest üzerine veya ayakkabı üzerine meshettiği belirtilmiştir.

Hz. Peygamber abdestli iken tekrar abdest aldığında, ayaklarını veya ayakkabılarını meshetmekle yetindiğini Hz. Ali'den rivâyet edilen şu hadîs de, açıkça ortaya koymaktadır. Abdu Hayr şöyle diyor: "Hz Ali bir testi su istedi. Sonra: "Ayakta su içmeyi sevmeyen o kişiler nerede? Dedi. Testiyi aldı ayakta su içti. Sonra hafifçe bir abdest aldı. Ayakkabıları üzerine meshetti ve dedi ki: "İşte Resulüllah'ın, abdestini bozmayan temiz kimse için aldığı /öğrettiği abdest böyledir"⁸³. Dikkat edilirse zikredilen bu hadîste Hz. Ali, abdestini bozmamış, abdest üstüne abdest almıştır. Hz. Peygamber'in de, böyle yaptığını ileri sürmüştür.

Taberî diyor ki: Hz Peygamber'in, abdest alırken, ayakların tamamının yıkanmasını emrettiğine dair hadîslerin, mazeret bırakmayacak şekilde çok açık olarak zikredilmesi göstermektedir ki, Evs'ten rivâyet edilen hadîs, abdestli iken abdest aldığını ortaya koymaktadır⁸⁴.

Huzeyfe'den rivâyet edilen hadîse gelince, bunu Huzeyfe'den Ebû Vâil yoluyla A'meş rivâyet etmiştir. Oysa, A'meş'in en sadık arkadaşları Ebû Avâne, İbn İdris, Ebû Muâviye ve Amr b. Yahyâ, hadîsin aslının şu şekilde olduğunu rivâyet etmişlerdir: "Hz. Peygamber bir kavmin çöplüğüne geldi. Ayakta küçük abdestini yaptı,

⁸² Taberî, IV, 475; ayrıca bkz. *Taberî Tefsîri*, trc. Kerim AYTEKİN, Hasan KARAKAYA, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1996, III, 234)

⁸³ Taberî, IV, 475; Ahmed b Hanbel, *Müsned*, I, 120.

⁸⁴ Taberî, IV, 475.

sonra abdest aldı ve mestleri üzerine meshetti”⁸⁵ Hadîsin Müslim’deki varyantı ise şöyledir: “Hz. Peygamber bir kavmin çöplüğüne geldi. Ayakta küçük abdestini bozdu. Ben ondan uzaklaşmışım. O, bana yaklaş dedi. Ben de, ona yaklaşp ayaklarının arkasında durdum. Resûlullah abdest aldı ve iki mestinin üzerine meshetti⁸⁶. Bu rivâyette Hz. Peygamber’in mest giydiği vurgulanmıştır. Sadece Cerîr b. Hâzım’ın A’meş’ten rivâyet ettiği haberde Hz. Peygamber’in ayakkabılarına meshettiği zikredilmektedir. Bu da şâz bir rivâyettir. Sahih olduğu kabul edilecek olsa dahi, Resulullah’ın çorapları üzerine giymiş olduğu ayakkabılarına meshettiğini ifade etmiş olur⁸⁷.

Rivâyetlerden de anlaşılacağı üzere, Hz. Peygamber giydiği mestler veya ayakkabılar üzerine meshetmiştir. Yoksa çıplak ayağına veya ayağının bir kısmına asla meshetmemiştir.

Değerlendirme: Yukarıdaki ifadelerden açıkça anlaşılacağı üzere Taberî, birçok kimsenin ileri sürdüğü gibi abdestte, ayakları yıkama ve mesh konusunda insanları muhayyer bırakmamıştır⁸⁸. Aksine kırâatların hükmünü ayetin lafzına uygun bir biçimde cem ederek mantıklı ve tutarlı bir hüküm ortaya koymuştur. Ayakların tümünün su ile meshedilmesi gerektiğini savunarak İmamiyye’nin görüşünü reddetmiştir. Abdestte yalnız ayaklara su dökmeyi yeterli gören bazı Ehl-i Sünnet mezheplerinin, bu görüşlerini de, yeterli bulmayıp, kesin olarak el veya el yerine geçecek bir şey ile ayakları meshetmenin⁸⁹ gerekliliği üzerinde durmuştur. Bir noktada, abdest

⁸⁵ Taberî, IV, 476.

⁸⁶ Müslim, Tahâret, 73, 273.

⁸⁷ Taberî, IV, 477.

⁸⁸ Bkz. Dipnot 1.

⁸⁹ *Mesh*, eli bir şey üzerinde gezdirmek ve ona isabet ettirmek suretiyle, arız olan bir pislîği

almayı daha ihtiyatlı ve tatminkâr bir hale getirmiştir. Nitekim Mâlikî mezhebine göre de, abdestte ayakları yıkarken elin içiyle hafif bir şekilde ovalamak farzdır⁹⁰. Bunun dışında bir kısım İslâm bilginlerinin ileri sürdüğü gibi, ayakları meshetmede su israfının önlenmesi de düşünülmüştür. Zira, o dönemde su sıkıntısı had safhada idi⁹¹.

Taberî, mesh ve yıkamanın bir arada olması gerektiğini ileri sürerek, Ehl-i Sünnet mezhepleri arasındaki bazı ihtilâfları da böylece giderme yoluna gitmiştir⁹². Yani yıkama ile meshin esasında aynı şeyler olduğunu söylemiş, yıkamadan mesh, meshden de, yıkamanın anlaşılacağını belirtmiştir. Ona göre yıkama olmadan mesh, mesh olmadan yıkama söz konusu değildir. Taberî'nin, yukarıda "**Ayakların tümünün su ile meshedilmesi gerektiğini**" söyleyen görüşü tercih etmesi, sonra da, "**ayakları meshetmeksizin sadece onlara su dökmek veya suya sokup çıkarmak, abdest için yeterli değildir**" şeklindeki Tâvûs'un görüşünü benimsemesi dikkat çekicidir. Bu cümleler birleştirildiğinde, Taberî'nin abdest ayetinde Ehl-i Sünnet çizgisinde olduğu ve onu benimsediği açıkça ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte yukarıda zikredilen abdestte su israfı konusundaki hadîsi de göz önünde tutarak, özellikle ayakları yıkamada su israfını

gidermek veya silmek gibi anlamlara gelmektedir. Ovalamak, *ed-delkü* kelimesiyle ifade edilmektedir. *Delk*: el ile sürünmek, ovma vücut yıkandığı zaman el ile ovulması gibi anlamlara gelmektedir. Bu anlamda *mesh* ile *delk* arasında bir anlam yakınlığı görülmektedir. Bkz. İbn Manzûr, "m-s-h" ve "d-l-k" md.; ez-Zebîdî, Seyyid Muhammed Murtezâ, *Tâcü'l-'Arûs*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1386/1966, "m-s-h" ve "d-l-k" md.; 'Âsım Efendî, *Kâmûs Tercümesi*, İstanbul, 1305, m-s-h" ve "d-l-k" md.

⁹⁰ Bkz. İbn Rüşd, I, 34; İbn Hümâm, I, 15; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fikhü'l-İslâmî ve Edilletühû*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 1404/1984, I, 235-236; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdî, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitabevi İstanbul, tsz., III, 1587.

⁹¹ Bkz. Zemahşerî, I, 597, 'Abduh, VI, 231; Muhammed b. Süleyman, *Mecma'u'l-Enhür fi Şerhi Mülteka'l-Ebhur/Dâmâd*, Matbaa-yı 'Âmire, İstanbul, 1301, I, 9; Molla Husrev, I, 9.

⁹² İbn Rüşd, I, 11

önlemek için, hafifçe abdest ya da ayakların tümünü su ile meshetme ifadesini kullanmıştır. Bu, Taberî'ye has bir yaklaşımdır. Dolayısıyla onun abdest konusunda mesh ile yıkama arasında insanları muhayyer bıraktığı görüşü doğru değildir.

Ehl-i Sünnet alimlerinin yıkama ve mesh konusundaki görüşleri şöyledir: Yıkama/gasl, suyu azanın üzerine tamamen dökmektir⁹³. Ovmak/delk şart değildir. Necasetten taharete ovmak veya silmek vacip ise de, hadesten taharete yani abdestte yıkamak kâfi gelir. Farz olan budur. Mâlik'e göre ovmak da farzdır. Mesh ise, bir şeye dokunmak, el sürmek anlamındadır. El sürmek farzıyet için yeterlidir⁹⁴. Bundan dolayı bir kimse abdest azalarını ıslatsa, fakat suyu üzerinden akıtmasa, bu abdest için yeterli olmaz. Yani sırf mesh farzıyet için yeterli değildir. Çünkü Allah Teâlâ, suyun azalar üzerinden akıtılmasını emretmiştir. Ama cünüplükten dolayı gusülde, bunun yeterli olma ihtimali vardır. Bu ikisi arasında fark şudur:

Abdestte emredilen şey yıkama işidir. Bu da, suyu ancak abdest azaları üzerinde akıtma ile meydana gelir. Cünüplükte emredilen ise temizliktir. Bu, "...*fakat Allah sizi iyice temizlemeyi diler*" ayeti ile ifade edilmektedir. Bu temizlik de, bedeni sadece ıslatma ile hasıl olmaktadır⁹⁵. İlk bakışta Ehl-i Sünnetin bu görüşleriyle Taberî'nin görüşü arasında bir tezat var gibi görünse de, esasında bir tezat yoktur. Zira Taberî, meshin umumî ve hususî olmak üzere iki anlamı olduğunu, umumî anlamıyla ayakların tümünün, hususî anlamıyla da, ayakların bir kısmının su ile meshedilmesinin gerektiğine işaret etmiş

⁹³ İbn Rüşd, I, 34, 35; İbn Hümâm, I, 15; İbn 'Âbidîn, I, 95; Dâmâd, I, 9.

⁹⁴ Elmalılı, III, 1587.

⁹⁵ Râzî, XI, 156.

ve bu ayette⁹⁶, umum anlamının sahih olduğunu yani ayakların bütününe su ile meshedilmesi gerektiğini vurgulayarak şöyle demiştir:

“Şüphesiz Allah’ın ayakların meshedilmesinden muradı, ayakların (bir kısmı değil) tümüdür. Bundan da, hem yıkama hem meshetme anlamı çıkar. Çünkü ayakların her tarafının su ile meshedilmesinde yıkama, el veya el yerine geçecek bir şeyin aza üzerinde gezdirilmesinde de, meshetme anlamı vardır.”⁹⁷ Görüldüğü üzere o, sırf bir mesh veya sırf bir yıkamadan bahsetmemiştir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, Taberî, “*ercüle*” ve “*ercüli*” şeklindeki her iki kırâatın da, sahih olduğunu belirtmekle beraber, “*ercüli*” şeklindeki kırâatı tercih etmiştir. Bunun sebebi ise, “*ercüli*” kırâatının hem yıkamayı, hem de meshi içine almasıdır. O kırâat tercihlerinde özellikle anlamı daha geniş, daha kapsamlı olan kırâatları tercih etmektedir. Buradaki düşüncesi de bundan ibarettir. Bazıları Taberî, iki kırâatı iki ayrı ayet hükmünde kabul ederek, birinci kırâate göre yıkamayı; ikinci kırâate göre de meshi gerekli görmüştür demişlerdir. Hangi yaklaşım ve hangi gaye ile olursa olsun, Taberî, ayetin lafzına en güzel anlamı vermiştir. İki kırâatın ihtiva ettiği anlam, tek hükümde birleşmiştir. Hiçbir açıklayıcı hadîs, haber ve yorum olmasa dahi, ayetin lafzından anlaşılan en güzel yorum

⁹⁶ Taberî, IV, 472.

⁹⁷ Konu ile ilgili ifadesi aynen şöyledir:

⊕ ∈ ... Yφ ≈ A X C X ♣ Ⓞ ↓ ∅ ⇒ ... ∴ v X ≈ A Ç | v ← ≈ A ⊙ ⊗ ♦ ↓ ≠ ≈ η I B
 X ∪ ↓ C X ♦ ≈ ∅ B • Ç , X C X ♦ ≈ A B X ∪ Z v ↓ ⊕ ↓ ∩ ... ≈ A ε A φ ↓ ∅ X”
 “.B X ∪ Z v ↓ B X ∪ ... ♣ φ ∈ ≈ A X B × ↓ X B ≥ B ↓ Ç φ ∈ ≈ A ı A φ ↓ A ⊙ ↓ Ç ,
 B X ∪ ... v ↔ [] B X ≈ B I B X ∪ Z v X I Bkz. Taberî, IV, 471.

kanaatimizce Taberî'nin getirdiği yorumdur. Bu yorum hiçbir açıklayıcıya ihtiyaç bırakmayacak kadar açık ve nettir.